

МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ МОТИВАЦІЙ УТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Підприємницька діяльність здійснюється під впливом матеріальних, трудових, статусних мотивацій. Але дані мотивації це лише частина соціально-економічних мотивацій, що сприяє функціонуванню і розвитку інноваційного підприємництва. Механізми мотивації утворення і функціонування інноваційних структур включають мотивацію до ризикового підприємництва, мотивацію до володіння засобами виробництва та ін. На сьогоднішній день існує необхідність вирішення актуальних питань, пов'язаних із стимулюванням сучасного розвитку інноваційного підприємництва.

Метою статті є дослідження особливостей механізмів соціально-економічних мотивацій утворення і функціонування інноваційних підприємницьких структур та обґрунтування напрямів їх активізації на регіональному і державному рівнях.

Досліджено особливості інноваційного підприємництва крізь призму функцій і завдань, які є чинниками економічного зростання і відіграють важливу роль у схильності людей до інновацій та матеріальних удосконалень. Визначено, що механізм соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур це сукупність норм та правил щодо застосування мотивів та стимулів з організації здійснення інноваційної підприємницької діяльності. Обґрунтовано взаємозв'язок механізмів соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур. З'ясовано, що процес використання інновацій з метою мотивації інноваційних підприємницьких структур можна представити як сукупність чинників, що спонукають до розвитку підприємництва у напрямках вирішення найважливіших проблем регіону (держави), а також певних механізмів їх взаємодії.

Обґрунтовано взаємозв'язок механізмів соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур. Однією з найважливіших засад розвитку підприємництва в регіонах запропоновано стимулювання інноваційно-інвестиційної підприємницької діяльності в галузях з низькою мобільністю капіталів і відносно вищим рівнем «прозорості» підприємництва. Особливою статтею стимулювання має бути величина економії ресурсів різного виду за рахунок збільшення використання новітніх технологій, енергозберігаючих та екологічно чистих виробництв.

Ключові слова: інноваційні структури, механізми мотивації, соціально-економічні стимули, пріоритетність, регіональний рівень, державний рівень.

VYTVYTSKA O.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

MECHANISMS OF SOCIO-ECONOMIC MOTIVATIONS FOR THE FORMATION AND FUNCTIONING OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP STRUCTURES

Entrepreneurship is carried out under the influence of material, labor, status motivations. Mechanisms for motivating the formation and functioning of innovative structures include motivation for risky entrepreneurship, motivation to own the means of production, motivation to obtain the status of inventor in society, motivation to obtain authoritative traits, motivation to develop competitiveness of new production or enterprise. Today, there is a need to address pressing issues related to stimulating the modern development of innovative entrepreneurship.

The purpose of the study is to research mechanism features of social and economic motivations for formation and functioning of innovative business structures and substantiation of their active directions at regional and state levels.

The peculiarities of innovative entrepreneurship that are factors of economic growth are studied. It is determined that the mechanism of socio-economic motivations of innovative business structures is a set of norms and rules for the use of motives and incentives for the organization of innovative business activities. The types of innovative business structures and the structure of motivations for the formation and functioning of innovative business structures are identified. The requirements for determining the priority of innovative projects in the formation of specific programs of socio-economic development in the region are substantiated. It was found that the process of using innovations to motivate innovative business structures can be represented as a set of factors that motivate the development of entrepreneurship in solving the most important problems.

The interrelation of mechanisms of social and economic motivations of innovative business structures is substantiated. One of the most important principles of entrepreneurship development in the regions is the stimulation of innovation and investment entrepreneurship in industries with low capital mobility and a relatively higher level of "transparency" of entrepreneurship. Special incentives should be the amount of resource savings by reducing the use of new technologies, energy-saving and environmentally friendly industries.

Keywords: innovation structures, motivation mechanisms, socio-economic incentives, priority, regional level, state level.

Вступ

Підприємницька діяльність здійснюється в умовах суспільного поділу праці під впливом трудової активності, ціннісних орієнтацій та пріоритетів, ситуації на ринку праці тощо. Відтак мотивація підприємницької діяльності включає цілу низку мотиваційних механізмів. Якщо мотивація підприємництва є тільки спонуканням працівника до ефективної праці, що забезпечує необхідні винагороди і задовільняє потреби, то мотивація утворення і функціонування інноваційних структур включає мотивацію до ризикового підприємництва, мотивацію до володіння засобами виробництва, мотивацію здобуття статусу винахідника в суспільстві, мотивацію отримання владних (формальних і неформальних) ознак, мотивацію до розвитку конкурентоспроможності нового виробництва чи підприємства.

Разом з тим, для сприяння сучасного розвитку економічних відносин в Україні необхідним є поглиблення наукових положень щодо механізмів застосування мотивацій розгортання масштабів утворення і функціонування інноваційних структур в Україні.

Широко вивчаються закономірності дії мотивацій і побудови методів та механізмів реалізації мотивації щодо підвищення продуктивності праці, зокрема в працях економістів-класиків Й. Шумпетера, М.І. Туган-Барановського, А. Сміта, Ф. Тейлора, П.С. Амуельсона, А. Фоуля, В. Ростю, А. Маслоу, Ф. Герцберга, Ф. Хаєка, Л. Портера та ін.

Проблеми розвитку мотиваційних механізмів як складової частини механізмів розвитку інноваційних структур, підвищення ефективності економіки тощо розроблялись у працях українських вчених-економістів Б. Андрушківа, М. Долішнього, В. Гересимчука, В. Геєця, О. Кузьміна, Я. Побурка, П. Перерви, Ф. Хміля і багатьох інших.

Мета дослідження

Метою статті є дослідження особливостей механізмів соціально-економічних мотивацій утворення і функціонування інноваційних підприємницьких структур та обґрунтування напрямів їх активізації на регіональному і державному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження

Соціально-економічні категорії «підприємство», «мотивація» стали одними з ключових у науковому забезпеченні і практичному вирішенні як проблем становлення ринкової економіки в Україні взагалі, так і проблем розвитку масштабів та підвищення ефективності інноваційних підприємницьких структур.

Досліджували інноваційне підприємництво у своїх працях американський економіст *Йозеф Шумпетер* (1883-1950) та англійський — *Фрідріх Хаєк* (1899-1992). На думку Й. Шумпетера, зміст підприємництва розкривається в його функціях:

- реформування і докорінна перебудова виробництва через впровадження нових видів техніки і технологій, створення нових товарів, освоєння нових ринків, джерел сировини;
- застосування нових розробок, маркетингу тощо. Використання функцій підприємництва залежить від господарсько-політичного середовища, яке визначає його можливості, види, мотивацію [6].

Тому основними функціями підприємця, за Й. Шумпетером, є виготовлення нових благ або вже існуючих нової якості; освоєння нового ринку збуту, джерел сировини або напівфабрикатів; впровадження нового методу виробництва та відповідна його реорганізація.

Американський економіст *Поль Самуельсон* (1915) підприємництво пов'язує з новаторством, а підприємця розглядає як сміливу людину з оригінальним мисленням, яка досягає успішного впровадження нових ідей. За американським економістом *Вільям Ростю* (1916), серед чинників економічного зростання важливу роль відіграватиме схильність людей до інновацій та матеріальних удосконалень [7].

Підприємства, що використовують інноваційний підхід до свого функціонування і розвитку, вирішують окремі завдання:

- постійне оновлення асортименту продукції та послуг;
- оновлення і створення нових виробничих систем;
- підвищення ефективності виробничо-збутової діяльності передусім через підвищення продуктивності праці персоналу і зниження всіх видів витрат;
- розроблення і реалізація стратегії на основі концентрації зусиль і ресурсів на найперспективніших напрямках розвитку техніки, технології, потреб тощо;
- підпорядкування діяльності всіх підрозділів виробничих систем режиму складного відтворювального процесу нововведень;
- поєднання гнучкості та адаптивності дрібносерійного виробництва з високою ефективністю, низькими витратами і високою продуктивністю масового виробництва.

За фактором новаторства виділяють два види підприємницької діяльності: науково-технічне (інноваційне) підприємництво та венчурне підприємництво. Науково-технічне (інноваційне) підприємництво передбачає діяльність щодо економічної реалізації нововведень в різних сферах економіки, включаючи організацію та управління.

Для дослідження мотивації інноваційного підприємництва доцільно використати як базову модель Л. Портера і Е. Лоулера, які розглядали винагороду і її справедливість в якості ланки, якої не вистачає між продуктивністю і задоволенням. У моделі мотивації Л. Портера і Е. Лоулера фігурує п'ять змінних: *витрачені зусилля, сприйняття, отримані результати, винагорода, ступінь задоволення*. Згідно з моделлю Л. Портера і Е. Лоулера, досягнуті результати залежать від докладених працівниками зусиль, їх здібностей і характерних особливостей, а також від усвідомлення ними своєї ролі. Рівень докладених зусиль дійсно приведе за собою значний рівень винагороди. У теорії моделі Л. Портера і Е. Лоулера встановлюється співвідношення між винагородою і результатами, тому що людина задовольняє свої потреби за допомогою винагороди за досягнуті результати [4].

Згідно з моделлю Л. Портера і Е. Лоулера, результати, досягнуті працівником, залежать від трьох змінних: витрачених зусиль (3), здібностей і характерних особливостей людини (4), а також від усвідомлення нею своєї ролі в процесі праці (5). Рівень витрачених зусиль, в свою чергу, залежить від

цінності винагороди (1) і того, наскільки людина вірить в існування міцних зв'язків між витратами зусиль і можливою винагородою (2). Досягнення необхідного рівня результативності (6) може спричинити внутрішні винагороди (7а), такі як почуття задоволення від виконаної роботи, почуття компетентності і самоповаги, а також зовнішні винагороди (7б), такі як похвала керівника, премія, просування по службі (рис. 1).

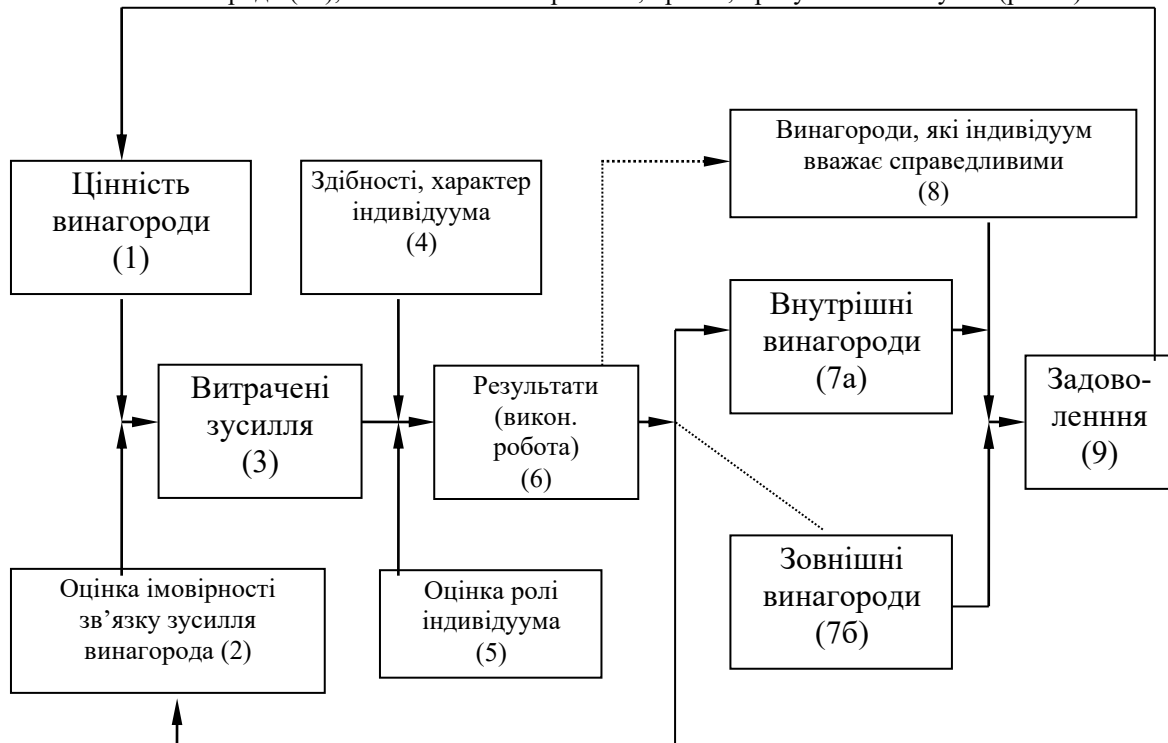

Рис. 1. Модель побудови мотиваційного механізму за Л. Портером і Е. Лоулером

Джерело: [5]

Під поняттям механізму соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур ми розуміємо сукупність норм та правил щодо застосування мотивів та стимулів з організації здійснення інноваційної підприємницької діяльності. У загальному випадку усю сукупність форм організації цих норм та правил (механізмів) можна розділити на декілька груп:

- прогнозні та програмні пропозиції і декларації;
- законодавчі права та норми;
- розпорядчі правила та зобов'язання;
- організаційно-технічне забезпечення реалізації норм та правил;
- мотивація винахідництва;
- мотивація інноваційної підприємницької діяльності.

Ці механізми перебувають у постійному розвитку не тільки в Україні, але й в інших країнах, в т.ч. у тих, які прийнято називати економічно розвинутими. За рахунок розвитку соціально-економічних мотивацій інноваційної підприємницької діяльності відбувається зростання ефективності господарювання. Разом з тим, як стверджує переважна більшість економічних публікацій, в Україні є гостра потреба вдосконалення механізмів соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур.

При розробці цих механізмів передусім слід враховувати те, що вони перебувають у причинно-наслідковому зв'язку (рис. 2).

Рис. 2. Взаємозв'язок механізмів соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур

Джерело: власна розробка

Важливим розділом загальної сукупності механізмів соціально-економічних мотивацій інноваційних підприємницьких структур є розробка пропозицій щодо їх суті і декларування. Слід зазначити, що розвиток механізмів реалізації мотивацій інновацій є предметом дослідження практично низки програмних документів, що стосуються розв'язання соціально-економічних питань, що розробляються в Україні на урядовому рівні.

Згідно з ЗУ «Про інноваційну діяльність», інноваційне підприємство – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Інноваційна структура – це юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників (далі – договір про спільну діяльність) (вид Б), з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) [3].

Різновидом інноваційного підприємництва є венчурне (ризиковане) підприємництво, стартап компанії. Це діяльність по розробці і комерційному використанню результатів науково-технологічних нововведень.

Важливим напрямом економічних реформ в Україні буде створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього інноваційного підприємництва, яке виступає як можливе джерело створення робочих місць на основі нових технологічних ліній. Залучення працівників до малого та середнього інноваційного підприємництва сприятиме перерозподілу вивільненої робочої сили з галузей економіки.

Виходячи з засади, що розвиток підприємництва є одним із основних напрямів і засобів створення міцної економічної системи, в Україні за останні роки прийнято низку законів України, Указів Президента України, розпорядчих документів Кабінету Міністрів України, в яких обумовлюються чинники, що становлять мотивації підприємницької діяльності. До основних з таких чинників, на наш погляд, належать: можливість реалізації права на самостійну інноваційну підприємницьку діяльність, можливість бути власником майна і засобів виробництва, можливість отримання прибутку (доходу).

Однією з найперших мотивацій утворення і функціонування інноваційних підприємницьких структур є можливість бути власником засобів виробництва. В Україні на сьогодні створені певні механізми реалізації цієї мотивації. Прийнято низку Законів України щодо створення та стимулювання нових господарських суб'єктів, громадських організацій (рис. 3.).

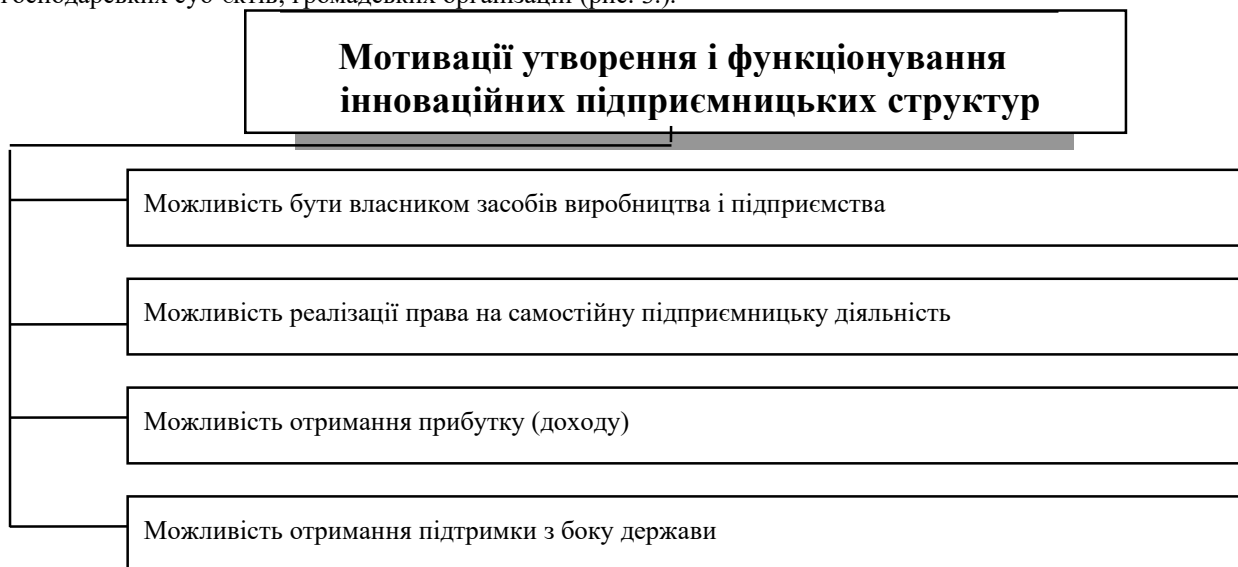

Рис. 3. Структура мотивацій утворення і функціонування інноваційних підприємницьких структур
Джерело: власна розробка

Серед механізмів соціально-економічних мотивацій забезпечення ефективності інноваційної підприємницької діяльності виділимо три групи як основні:

- забезпечення пріоритетних інноваційних напрямів підприємницької діяльності;
- забезпечення регіональних інтересів інноваційного підприємництва;
- забезпечення ефективної оплати праці.

Звичайно, пріоритетний напрям інноваційної підприємницької діяльності повинен відповідати цілій низці вимог. У загальному вигляді ці вимоги зводяться до того, щоб закладені ресурси, що використовуються, дали найбільшу віддачу в найкоротші терміни. При успішній реалізації пріоритетних інноваційних проектів і отриманні очікуваних результатів прибуток може бути спрямований на розвиток діяльності. У випадку невдалої реалізації пріоритетного інноваційного проекту і отриманні збитків

необхідне проведення детального економічного аналізу з метою визначення доцільності подальшого проведення програми в цілому. Тому на перший план виходить проблема визначення найбільш ефективного пріоритетного інноваційного проекту в умовах існуючих ресурсів і функціонування даного регіону чи галузі. А визначення пріоритетності інноваційного проекту повинно проходити на основі відповідності загальних параметрів цих проектів встановленим критеріям. У зв'язку з цим першочерговою задачею стає визначення критеріїв вибору пріоритетних інноваційних проектів.

Для визначення критеріїв вибору пріоритетних інноваційних проектів на рівні регіону повинен бути вироблений дворівневий підхід: на макрорівні (загальнодержавні інтереси) і на макрорівні (регіон, область, район, громада). Визначення балансу між макро- і мікрорівнями стає головною задачею. Очевидно, що на макрорівні визначення пріоритетів повинно носити як директивний, так і рекомендаційний характер. Директивні пріоритети відображають необхідність функціонування держави в цілому, і їх визначення вимагає дотримання головної аксіоми – розробка програми не повинна суперечити або приносити шкоду державним інтересам. Рекомендаційний характер загальнодержавних пріоритетів визначається, виходячи з можливостей використання конкретних інноваційних регіональних ресурсів на основі розробок, що можуть бути проведені лише на загальнодержавному рівні. Ще одним пріоритетом, який носить рекомендаційний характер, може бути поява принципово нових науково-технічних рішень і необхідність впровадження їх у народне господарство.

Визначення пріоритетності інноваційних проектів є основною задачею при формуванні конкретних програм соціально-економічного розвитку регіону (області, району, громади). Адже від того, наскільки вірно будуть вибрані пріоритетні інноваційні проекти на рівні регіону, буде залежати успішність виконання програми його розвитку в цілому. Як цього вимагає економічна наука, вибір пріоритетного проекту на рівні регіону повинен відповідати наступним вимогам. *По-перше*, це визначення існуючої в даному регіоні ресурсної бази, що стане основою виконання інноваційного проекту. Сюди повинні входити наявні мінерально-сировинні ресурси, земельні, лісові та сільськогосподарські ресурси, трудові ресурси. *По-друге*, техніко-технологічною основою інноваційного проекту повинні бути технології, що відповідають сучасному світовому рішенню. В проект не можуть бути закладені застарілі технічні рішення, а також організаційно-управлінські системи. *По-третє*, терміни здійснення інноваційного проекту повинні бути стислі; інноваційний проект в найкоротший термін повинен принести віддачу. *По-четверте*, інноваційний проект повинен бути таким, щоб у разі невдачі проекту втрати були б мінімальними. *По-п'яте*, необхідне стабільне і надійне джерело фінансування.

Економічні пріоритети відрізняються один від одного перш за все їх місцем в ієрархії народногосподарських проблем планування і керування, рівнем прийняття рішень. Самим верхнім, природно, є визначення головних соціально-економічних завдань, вирішення яких повинно бути підпорядковане розвитку народного господарства країни в наступному плановому періоді. Це три головні завдання інноваційного розвитку: підвищення рівня і якості життя населення, забезпечення розширеного відтворення в майбутньому і зміцнення обороноздатності країни.

Ключове завдання бюджетно-податкової політики мотивацій інноваційної діяльності повинно полягати в удосконаленні механізмів справляння податків (встановлення ставки податку на прибуток в перші 2 роки діяльності – 30%, у третьому році – 50%, четвертому – 60%, п'ятому – 70% від ставки на прибуток підприємств України, визначеної відповідно до ст. 136 Податкового кодексу України, від бази оподаткування, визначеної згідно зі ст. 135 цього Кодексу); спрощенні правил, пов'язаних із податковою звітністю та ін. [2].

Активізація інвестиційного процесу є закономірним наслідком створення державою сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, насамперед, макроекономічної стабілізації та формування правової бази. Більш виважена податкова політика стимулюватиме виробничу активність резидентів із відповідним збільшенням їх власних заощаджень.

Відновлення інвестиційного процесу для інноваційних структур передбачає здійснення концепції інноваційно-інвестиційної політики, спрямованої на:

- сприяння підвищенню ефективності інвестування нових технологій, продуктів, структурної перебудови, які забезпечують підвищення продуктивності праці та максимально ефективно використання ресурсів;
- стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств, коштів банківської системи, залучення прямих вітчизняних та іноземних інвестицій.

Названі глобальні цілі реалізуються через встановлення пріоритетності величезних сфер однорідних і взаємозв'язаних галузей, наприклад, агропромислової, паливно-енергетичної, машинобудівної, соціально-орієнтованої, сфери високих технологій та ін. Ранжування задач цього рівня за пріоритетністю значною мірою визначає пріоритетність інших рівнів планування і управління.

Механізм реалізації соціально-економічних мотивацій інноваційних структур можливий не лише при забезпеченні рівноваги між виробітком та оплатою, а в тому, щоб не тримати людину на такій роботі, до якої вона не пристосована.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Слід виходити з того, що за своєю суттю формування напрямів інноваційної підприємницької діяльності, а особливо малого бізнесу, не є предметом стратегічної загальнодержавної економічної політики.

Стан і пріоритети цих напрямів більше проявляються на місцевому чи галузевому рівнях управління, як і можливості проведення оперативного моніторингу та коригування управлінських рішень. Так само доцільно делегувати їм повноваження щодо надання податкових та інших пільг у створенні і функціонуванні інноваційного підприємництва, наукових і технологічних парків та технополісів. Важливо домогтися узгодження регіональних інноваційних програм підтримки малого бізнесу з іншими загальнодержавними та регіональними програмами та проектами (створення нових пілотних проектів, розвитку інноваційного середовища, енергозбереження тощо).

Однією з найважливіших засад розвитку підприємництва в регіонах є стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в галузях з низькою мобільністю капіталів і відносно вищим рівнем «прозорості» підприємництва. Особливою статтею стимулювання має бути величина економії ресурсів різного виду за рахунок збільшення використання новітніх технологій, енергозберігаючих та екологічно чистих виробництв.

Література

1. O. Martyniuk, O. Vitvitskaya, V. Lagodiienko, I. Krupitsa (2019). Formation of an innovative concept of management on the basis of reconstruction of genetic algorithm of management technology/ Periodicals of Engineering and Natural Sciences// p.487-499, Vol 7, No 2
2. Друкер П. Бизнес и инновации [пер. с англ.] – М.: Вильямс, 2007. 432 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 2002р. № 40—IV // Офіційний вісник України. 2002. № 31. С.145-149.
4. Freeman C. and Louzr F. As Time Goes By. From the Industrial Revolutions to the Information Revolution Oxford, Oxford University Press, 2001 URL: (<http://www.agroua.net>)
5. Витвицька О.Д. Механізм реалізації мотивацій інноваційного підприємництва: Монографія /– К. : Вид-во ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. 320 с.
6. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. М. Директмедиа Паблишинг, 2008. 401 с.
7. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон; В 2-х томах, Т.1, Т.2. – М. : НПО «Алгон» : ВНИИСИ «Машиностроение», 1994. 740 с.

References

1. O. Martyniuk, O. Vitvitskaya, V. Lagodiienko, I. Krupitsa (2019). Formation of an innovative concept of management on the basis of reconstruction of genetic algorithm of management technology/ Periodicals of Engineering and Natural Sciences// p.487-499, Vol 7, No 2
2. Drucker P. Business and innovation (2007) [trans. with English] M. : Williams, 432 p.
3. Law of Ukraine "On Innovation Activity" of July 4, 2002 № 40 — IV / Official Bulletin of Ukraine, 2002. № 31. P.145-149.
4. Freeman C. and Louzr F. As Time Goes By(2001). From the Industrial Revolutions to the Information Revolution Oxford, Oxford University Press, URL: (<http://www.agroua.net>)
5. Vytvytska O.D. (2010). The mechanism of realization of motivations of innovative entrepreneurship: Monograph / Kyiv: Agrar Media Group, 320 p.
6. Schumpeter J.A. (2008). Theory of economic development. M. Directmedia Publishing, 401 p.
7. Samuelson P. (1994). Economics / P. Samuelson; In 2 volumes, Vol.1, Vol.2. - M. : NPO "Algon": VNIISI " "Mechanical Engineering", 740 p.

Надійшла / Paper received : 07.08.2020
Надрукована / Paper Printed : 28.09.2020